

QURILISH MATERIALLARI KORXONALARIDA ISHLAB CHIQUARISH SALOHIYATIDAN SAMARALI FOYDALANISH VA RIVOJLANTIRISH HOLATI

Axmadaliyeva Mohigul Kadirovna

Fargona davlat universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada Sanoat korxonasining ishlab chiqarish saloxiyatini rivojlantirish muammosini o'rganishda yangi yondashuvlar mavjudligi Respublikamizda raqobatbardosh mahsulotlarni ishlab chiqarish va eksport qilish, yuqori sifatli, tannarxi arzon, mustahkam, umrboqiy, mahalliy xomashyo zaminida ishlab chiqarilgan ekologik materiallar bo'yicha barqaror o'sish sur'atlarini ta'minlash xususiyatlari xaqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: jaxon standartlari, saloxiyat, modernizatsiya, davlat standartlari, sanoat-innovatsion, interfeys, intensiv

Kirish

Ma'lumki keyingi yillarda yurtimizda ulkan bunyodkorlik-qurilish ishlari amalga oshirilmoqda. Kurilish ishlari shaxaru qishloqlarda jadal olib borilmoqda. SHu bilan bir qatorda yildan-yilga energiya tejankor, import o'rnini bosuvchi, innovatsion va yangi turdagi qurilish materiallariga bo'lgan talab xam ortib bormoqda. Xususan, qurilish materiallariga bo'lgan talab nafaqat maxalliy balki jaxon bozorlarida xam kun sayin o'sib boryapti. Ushbu yuqori ichki talabga mos ravishda yurtimizda qurilish materiallari ishlab chiqarish xajmi so'nggi yillarda sezilarli darajada oshdi. Bundan tashqari qurilish materiallari ishlab chiqarishni yanada kengaytirish, maxsulot turini ko'paytirish maqsadida, mazkur soxada yirik investitsiya loyixalarini amalga oshirishga aloxida e'tibor qaratilgan. Ishlab chiqarishni, butun sanoat tuzilmasini takomillashtirish uchun barcha ishlab chiqarish resurslarini

jamlagan korxonaning ishlab chiqarish saloxiyatini shakllantirish va undan foydalanishni oqilona boshqarishga aloxida e'tibor qaratish lozim. Aynan shu yerda asosiy iqtisodiy jarayonlar sodir bo'ladi, milliy boylik yaratiladi va ko'paytiriladi, iqtisodiy vazifalar xalq qilinadi, iqtisodiy va ijtimoiy munosabatlar shakllanadi. Butun xalq xo'jaligining rivojlanishining dinamikligi pirovard natijada korxonalarning ishlab chiqarish saloxiyatidan qanchalik samarali foydalanilishiga bog'liq.

Adabiyotlar taxlili.

Ayni paytda O'zbekistonda yuqori texnologiyalarni ishlab chiqarishga keng jalb etishni faollashtirish, iktisodiyotning qayta ishlash sektorini rivojlantirish uchun zamin yaratish, maxalliy maxsulotlarning raqobat bardoshligini oshirish, zarur shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan sanoat-innovatsion rivojlanish strategiyasi amalga oshirilmoqda va O'zbekistonning JST(jaxon standartlari)ga kirishi uchun. SHu munosabat bilan korxonalari tomonidan ishlab chiqarish saloxiyatidan foydalanish darajasini oshirish masalalari fan va texnikaning eng so'nggi yutuqlarini ishlab chiqarish jarayoniga jalb etish orqali yangilanmoqda va ilmiy-texnika taraqqiyoti bilan ishlab chiqarish saloxiyati o'rtasidagi bog'liklik kuchaymoqda. Korxonaning ishlab chiqarish saloxiyati g'oyasini shakllantirishda neoklassik olimlarning asarlari ushbu yo'nalishlari rivojlanishigakatta xissa qo'shgan: B.Klark, A.Marshall, K.Kambell, P.Samuelson, L.Abalkin, V.Avdeenko. Mamlakatimiz olimlari tomonidan sanoat ishlab chiqarish salohiyatini baxolash bo'yicha bir qator tadqiqotlar amalga oshirilgan Rasulov G'.S. tomonidan¹ sanoatni ishlab chiqarish salohiyati tarmoqlar xususiyatlarini xisobga olgan holda amalga oshirilishi statistik tahlil usullari asosida baxolangan. Tadqiqot natijalari sanoat tarmoqlarining ishlab chiqarish salohiyati mazkur tarmoqlarda yaratilayotgan mahsulotlarga bo'lgan ichki va tashqi talab ko'lamiga bog'liqliqligi asoslangan.

¹ "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. No 1, yanvar-fevral, 2019 yil 31/2019(No00039)www.iqtisodiyot.uz

Zamonaviy menejment ishlab chiqarish saloxiyati elementlarining texnik-iqtisodiy darajasini va ulardan foydalanish darajasini oshirish zarurligini tushunadi. Korxonaning ishlab chiqarish saloxiyatini takomillashtirish va ko'paytirish imkoniyatlarini kengaytirishda ilmiy-texnikaviy taraqqiyot xal qiluvchi rol o'ynaydi va ishlab chiqarishda o'zlashtirilgan yangi uskunalar miqdori, o'zlashtirish muddati va ilg'or va raqobatbardosh maxsulotlarni ishlab chiqarish imkoniyatlari bog'liq. ikkinchisining kattaligi va mukammallik darajasiga xal qiluvchi darajada. Sanoat korxonasining ishlab chiqarish saloxiyatini rivojlantirish muammosini o'rganishda yangi yondashuvlar mavjud bo'lib, ular "texnologiya-axborot", "texnologiya-inson" va boshqalar interfeysida ishlab chiqarish resurslaridan foydalanish imkoniyatlarini ko'rib chiqadi. SHunday qilib, qurilish materallar sanoat korxonasining ishlab chiqarish potentsialining rolini o'rganish, uni shakllantirish va yanada rivojlantirishning dolzarbligi xamma narsada innovatsion jarayonning tezlashishi va axborot, eng yangi texnika va texnologiyalar, tashkil etishning ilg'or shakllarining rolini oshirish bilan belgilanadi. va maxsulot sifatini oshirishning asosi bo'lgan va bozor sharoitida iqtisodiy strategiyaning asosiy yo'nalishlari sifatida qaraladi. Respublikamizda raqobatbardosh mahsulotlarni ishlab chiqarish va eksport qilish bo'yicha barqaror o'sish sur'atlarini ta'minlash, shuningdek, korxonalarni modernizatsiya qilish, texnik va texnologik yangilashga qaratilgan qurilish materiallari sanoatidagi tarkibiy o'zgartirishlarni yanada chuqurlashtirish yuzasidan tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. Qurilish materiallari va buyumlariga qoyiladigan talablar davlat standartlarida (Dst), texnik shartlarda (Tsh), va boshqa me'yoriy hujjatlarda qayd etilgan. Standartlarda qurilish materiali haqidagi asosiy ma'lumotlar keltiriladi.

Qurilish me'yor va qoidalari (QMQ) quruvchilar uchun rasmiy hujjat hisoblanadi, unda asosiy qurilish materiallarining turlari va o'lchamlari, sifatiga qoyiladigan talablar, qurilayotgan bino yoki inshootdan foydalanish sharoitlariga qarab materiallar tanlash va ishlatish bo'yicha ko'rsatmalar beriladi.

Taxlil va natijalar.

O'zbekiston Respublikasi 2017 yilgi yangi versiyada Iqtisodiy faoliyat turlari Klassifikatorining qayta ko'rib chiqilgan ikkinchi nashri ilgari amalda bo'lgan OKED klassifikatori o'rniga 1-tahrirda yangi faoliyat turlarini, texnologik yoki tashkiliy o'zgarishlar tufayli ahamiyati oshgan faoliyat turlarini statistik kuzatishlarda aks ettirish, shuningdek xalqaro miqyosda taqqoslanadigan statistik ma'lumotlarni tayyorlash va tarqatish maqsadida tayyorlangan va unga ko'ra:

s - ishlab chiqarish sanoati" bo'limida bo'lib, shu jumladan kichik bo'limlardan mavjud:

- Boshqa metall bo'lmagan mineral mahsulotlarni ishlab chiqarish
- Boshqa shisha mahsulotlarni, shu jumladan texnik mahsulotlarni ishlab chiqarish va qayta ishlash
- Loydan qurilish materiallari ishlab chiqarish
- Boshqa chinni va keramika mahsulotlarini ishlab chiqarish
- TSement, ohak va gips ishlab chiqarish beton, gips va tsement mahsulotlarini ishlab chiqarish
- Toshni kesish, qayta ishlash va tugatish

Postindustrial iqtisodiy model tamoyillariga asoslangan yangi texnologik uslub korxonalar, komplekslar va sanoat tarmoqlari uchun o'z maqsadlarini o'zgartirish vazifasini qo'yadi. Yangi iqtisodiyot sharoitida sanoat davrida shakllangan ko'plab asosiy qoidalar va naqshlar ishlamaydi. Masalan, hozirgi bosqichda korxonaning raqobatbardoshligi va farovonligi, birinchi navbatda, ishlab chiqarish va boshqaruvni tashkil etish samaradorligiga, kognitiv qobiliyatlarning rivojlanish darajasiga, to'plangan bilimlar hajmiga va ulardan oqilona foydalanish usullariga bog'liq. SHu sababli, korxona faoliyatining muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan eng muhim tashkiliy omillar quyidagilarni o'z ichiga oladi faoliyat yo'nalishlari:

- ishlab chiqarishning moslashuvchanligini ta'minlash, bozor talablarini hisobga olgan holda bir mahsulotni ishlab chiqarishdan ikkinchisiga tez o'tishga yordam berish;

- ichki ishlab chiqarishni rejalashtirishning yaxlit tizimini qurish;
- ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar sifati va raqobatbardoshligini oshirish;
- ishlab chiqarish jarayonlarining maksimal ishonchliligi va dinamik barqarorligini ta'minlash;
- ilg'or yuqori texnologiyali texnologiyalardan keng foydalanish;
- axborot resurslariga tezkor kirishni ta'minlaydigan maqbul sharoitlarni yaratish;
- avtomatlashtirish darajasini oshirish;
- ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning moddiy iste'moli va mehnat zichligini kamaytirishga qaratilgan korxonaning ishlab chiqarish bazasini texnik-texnologik qayta jihozlash va modernizatsiya qilish va boshqalar.

O'zbekistonning iqtisodiyotini rivojlantirishning eksport-sanoat modelini yengib o'tish va innovatsion sakrash strategiyasini ishlab chiqish bo'yicha ko'plab muammolarni hal qilish kerak. Bu shuni anglatadiki, O'zbekistonning jahon iqtisodiy tizimiga qo'shilishi qazib olish sektori ulushini bosqichma-bosqich qisqartirish va qayta ishlash sektori ulushini oshirish orqali amalga oshirilishi kerak. Bu tabiiy shaklda ko'payish mexanizmini ishga tushirishga qodir bo'lgan raqobatbardosh mahsulotlarni ishlab chiqarishga yo'naltirilganlikdir. Mahalliy mahsulotlar xorijiy namunalar bilan teng ravishda raqobatlashishga tayyor bo'lishi uchun bunday sanoat ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish kerak; korxonalar o'zlarining intellektual imkoniyatlarini faol ravishda to'plashlari va oshkor qilishlari kerak.

Tizimli fikrlashga asoslanib, korxonaning tashqi muhitining postindustrial iqtisodiyotiga xos xususiyatlarini ta'kidlash kerak:

- iqtisodiy munosabatlarning globallasuvi va raqobatning kuchayishi;
- tovarlar va xizmatlar ishlab chiqarishning hayotiy tsiklini qisqartirish, korxona assortimentini yangilash tezligini tezlashtirish;
- yangi texnologiyalar va innovatsion rivojlanish sur'atlarining paydo bo'lishi jarayonlarini tezlashtirish;

- yangi axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini jadal rivojlantirish va ularni korxonaning ishlab chiqarish va boshqaruv sohalariga joriy etish;
- nomoddiy resurslarning korxonaning iqtisodiy faoliyatidagi, ayniqsa inson kapitalidagi rolining oshishi;
- ishlab chiqarish faoliyati samaradorligini oshirishning barcha sohalarida korxona rivojlanishining intensiv omillarining ustunligi.

Yuqoridagi omillarning ta'siri korxonalarning tashqi muhitida yuz beradigan sezilarli o'zgarishlarni keltirib chiqaradi va butun dunyoda sanoatning, xususan, sanoat korxonalarni rivojlanish tendentsiyalarida keskin o'zgarishlarni keltirib chiqaradi. Eng rivojlangan davlatlarning korxonalari iste'molchilarning deyarli har qanday individual yoki ommaviy talablarini qondira oladigan moslashuvchan ishlab chiqarish bo'linmalari, "kelajak fabrikalari" ni shakllantirish orqali jadal rivojlanishga yo'naltirilgan. Ishlab chiqarishni axborot bilan ta'minlash muammosini hal qilish, shu jumladan mahsulotlarni loyihalashning yangi tamoyillarini qo'llash, eng yangi texnologiyalar, zamonaviy uskunalar, yangi dasturiy mahsulotlardan foydalanish asosida yangi mahsulotlar ishlab chiqarish tsiklini qisqartirish masalasi eng dolzarb bo'lib qoldi. Ushbu muammolarni hal qilish rivojlangan mamlakatlarning qurilish materiallar korxonalariga o'zgaruvchan bozor ehtiyojlariga tezda javob berishga imkon beradi .

Axborot texnologiyalari hozirgi kunda dunyoda aniqlovchi katlam hisoblanadi. Ushbu fakt umume'tirof etilgan deb hisoblanadi, chunki axborot texnologiyalari mahsulot sifatini oshirish va mehnat unumdorligi ko'rsatkichlarining o'sishida, shuningdek ishlab chiqarish xarajatlarining pasayishida yangi bosqichni ta'minlaydi. SHu munosabat bilan jahon sanoat rivojlanishining asosiy tendentsiyasi ishlab chiqarish jarayonlarining integratsiyasi hisoblanadi.

Zamonaviy sharoitda ishlab chiqarish sanoati ishlab chiqarilgan mahsulotlarni sotish muammosiga duch kelmoqda. Buning uchun u bozor iqtisodiyotiga xos bo'lgan yangi

xususiyatlarning kombinatsiyasiga ega bo'lishi kerak: yuqori texnologik daraja, etarli sifat darajasi va nisbatan past narx. Belgilangan muammoni hal qilish jahon bozorlarida raqobatning sezilarli darajada oshishi va boshqaruvning asosiy tamoyillarining o'zgarishi bilan murakkablashadi. XX asrning 50-60-yillariga qadar biznes dunyosi. "korxonada ishlab chiqarilgan mahsulotlarni sotish" biznes tamoyilidan "iste'molchilar uchun zarur bo'lgan mahsulotlarni ishlab chiqarish va sotish" tamoyiliga o'tdi. Kurilish mahsulotlariga talabning yetarli emasligi, shuningdek, unumdorlik, energiya iste'moli, ishonchlilik, o'lchamlar, vazn va boshqalar kabi sifat ko'rsatkichlariga talablarning oshishi iste'molchilar talabini har tomonlama o'rganish, tegishli marketing tadbirlarini o'tkazish, ushbu sohada mutaxassislar tayyorlashning maqsadga muvofiqligi masalasini keskin ko'taradi.

Mahalliy xomashyo va ikkilamchi resurslar asosida ekologik toza qurilish materiallari ishlab chiqarish qurilish industriyasining asosiy vazifasi hisoblanadi.

Xulosa va takliflar

Qurilish materialshunosligining dolzarb masalalariga yuqori sifatli, tannarxi arzon, mustahkam, umrboqiy, mahalliy xomashyo zaminida ishlab chiqarilgan ekologik materiallar, va ishlatish sohalarini belgilash kiradi. Ushbu muammoning asosiy yechimi issiqlik izolyatsiyasi materiallarini takomillashtirish, issiqlik-fizik xossalarini keskin yaxshilash, yangi turlarini ishlab chiqarishdir.

Qurilish materiallari ishlab chiqishda kam energiyasarflash ham energiyani tejashning asosiy omili hisoblanadi. Global muammoning yechimida bo'lajak arxitektor va quruvchilarning talabalik davridan e'tiboran energiya samarador loyihalar yaratishga yo'naltirish yaxshi natijalar beradi.

Xususan, 2023-yilda qurilish materiallari ishlab chiqarish hajmi 2022-yilga nisbatan 115 foizga o'sib, 35,3 trln. so'mga yetdi. Bunda qurilish oynasi (38 mln. kv. m.), gipsokarton (87

mln. kv. m.), keramik plitka (42,6 mln. kv. m.), sement (15,2 mln. tn.) kabi qurilish materiallari eng talabgir mahsulotlar qatoridan o'rin oldi.²

Qurilish materiallari korxonalarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash bo'yicha o'z vaqtida amalga oshirilgan chora-tadbirlar nafaqat ishlab chiqarishni saqlab qolish, balki uning hajmini oshirish, yangi uskunalar sotib olish, yangi turdagi mahsulotlarni ishlab chiqarishni rivojlantirish bo'yicha loyihalarni boshlash, ish haqi bo'yicha qarzlarni to'lash, ish joylarini saqlab qolish va shu bilan ijtimoiy ziddiyatlarni bartaraf etish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Maxsudov, S., Tursunov, O., Baltabayeva, M., Akhmadaliyeva, M., & Rakhimova, K. (2023). Influence of the innovative environment on the activation of enterprises in free economic zones. In *BIO Web of Conferences* (Vol. 65, p. 09004). EDP Sciences.
2. Axmadaliyeva, M. (2023). ISHLAB CHIQUARISH POTENTIALI-KORXONA FAOLIYATINI IFODALOVCHI IQTISODIY KATEGORIYA SIFATIDA. *Talqin va tadqiqotlar*, 1(33).
3. Kadyrovna, A. M., Burkhanovich, M. R., & Ortikaliyevna, B. M. (2022). DEMAND AND SUPPLY FOR LABOR FORCES. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 11(09), 85-90.
4. Мохигул, А., & Рахимова, К. (2022). Қурилиш материаллари саноати корхоналарида ишлаб чиқиш потенциалидан самарали фойдаланиш стратегиясини шакллантириш йўналишлари. *Gospodarka i Innowacje.*, 24, 999-1002.

² Bank Axborot xizmati <https://sqb.uz/uz/green-banking>

5. Рахимова, К. Н., Турсунов, О., Мирзаев, Р. Б., Ахмадалиева, М. К., & Кодиров, А. (2022). Ўзбекистонда «Яшил Молия» Тизимини Йўлга Қўйиш Ва Такомиллаштириш Йўналишлари. *Gospodarka i Innowacje.*, 28, 90-96.
6. Akhmadaliyeva, M. (2022). Reforms of the republic of uzbekistan in the development of family small business and private entrepreneurship in our country. *Gospodarka i Innowacje.*, 22, 439-442.
7. Qizi, R. K. N. M. ,& Kadirovna, A. M.(2022). Ishchi Kuchiga Talab Va Taklifni Istiqbollashtirish. *Ta'limfidoyilari*, 8, 149-153.
8. Axmadaliyeva, M. (2023). O'ZBEKISTON TO'QIMACHILIK SANOATINING INNOVATSION FAOLIYATI VA MUAMMOLARI. *Евразийский журнал технологий и инноваций*, 1(5 Part 2), 73-77.
9. Akhmadaliev, M. (2023). WAYS OF INCREASE EFFICIENCY IN BUILDING MATERIALS ENTERPRISES. *International Bulletin of Applied Science and Technology*, 3(5), 755-760.
10. Ахмадалиева, М. К. (2023). ВОВЛЕЧЕНИЕ ОТХОДОВ ПРОИЗВОДСТВА И ПОТРЕБЛЕНИЯ В ПРОИЗВОДСТВО СТРОИТЕЛЬНЫХ МАТЕРИАЛОВ. *SAMARALI TA'LIM VA BARQAROR INNOVATSIYALAR*, 1(5), 180-185.
11. Kadirovna, A. M. (2023). ISSUES OF FINANCING SCIENTIFIC WORKS ON THE PRODUCTION OF CONSTRUCTION MATERIALS. *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, 10(09), 325-326.
12. Qodirovna, A. M., & Doniyor o'g'li, O. J. (2023). ASOSIY IQTISODIYOT MUAMMOLARINI YECHISHDA O'ZBEKISTON INFRATUZILMASIGA INVESTITSİYALARINING O 'RNI. *Gospodarka i Innowacje.*, 34, 21-27.